

NEMZETI
KÖZSZOLGÁLATI EGYETEM

VEZETŐ- ÉS TOVÁBBKÉPZÉSI KÖZPONT

DR. ZELLER JUDIT – DR. RÓZSÁS ESZTER
Gyermek- és ifjúságvédelem

A tananyag az ÁROP-2.2.19-2013-2013-0001
Elektronikus képzési és távoktatási anyagok készítése
című projekt keretében készült el.

Eredeti megjelenés éve: 2014

A hatályosított tananyag a KÖFOP-2.1.1-VEKOP-15-2016-00001
„A közszolgáltatás komplex kompetencia, életpálya-program és oktatás technológiai fejlesztése”
című projekt keretében készült el és jelent meg.

A hatályosított kézirat lezárásának dátuma: 2018. április 16.

Szerző:

© Dr. Zeller Judit, Dr. Rózsás Eszter, 2018

Hatályosítást végezte:

Dr. Rózsás Eszter

Szakmai lektor:

Dr. Lux Ágnes

Olvasószerkesztő:

Strángli Szandra Letícia

Kiadja:

© NKE, 2018.

Felelős kiadó:

Prof. Dr. Kis Norbert

Dékán

A mű szerzői jogilag védett. Minden jog, így különösen a sokszorosítás, terjesztés és fordítás joga fenntartva. A mű a kiadó írásbeli hozzájárulása nélkül részeiben sem reprodukálható, elektronikus rendszerek felhasználásával nem dolgozható fel, azokban nem tárolható, azokkal nem sokszorosítható és nem terjeszthető.

Tartalom

1. Gyermek – kiskorú – fiatalkorú (a terminológiáról)	4
2. A gyermek az Alaptörvényben.....	5
3. A gyermekvédelem és a közigazgatás összefüggései	7
4. A gyermekvédelem szabályozása	8
5. A gyermekvédelem alapelvei.....	9
6. A gyermekek jogai.....	10
7. A gyermeki jogok védelme.....	12
8. A gyermekvédelmi ellátások rendszere.....	14
9. Gyermekvédelmi gondoskodás (hatósági intézkedések)	16
a) Hátrányos és a halmozottan hátrányos helyzet megállapítása.....	16
b) Védelembe vétel	16
c) Családba fogadás	17
d) Ideiglenes hatályú elhelyezés.....	17
e) Nevelésbe vétel.....	18
f) A gyermek személyes szabadságának korlátozása és a nevelési felügyelet elrendelése.....	19
g) Nevelési felügyelet	19
h) Utógondozás elrendelése.....	20
i) Utógondozói ellátás elrendelése	20
j) Megelőző pártfogás elrendelése.....	20
10. A gyermekvédelem intézményrendszere.....	21
11. A gyámügyi igazgatás (hatósági) feladatai	22
a) A jegyző feladat- és hatásköre.....	22
b) A járási hivatal feladat- és hatásköre.....	22
c) A fővárosi és megyei kormányhivatal feladat- és hatásköre	23

1. Gyermek – kiskorú – fiatalok (a terminológiáról)

A gyermek- és ifjúságvédelem mibenlétének meghatározásához, rendszerének áttekintéséhez nélkülözhetetlen a gyermek és az ifjúság jogi fogalmának vizsgálata.¹ A Gyermek jogairól szóló, New Yorkban, 1989. november 20-án kelt Egyezmény² (a továbbiakban: *Gyermekjogi Egyezmény*) szerint az Egyezmény vonatkozásában gyermek az a személy, aki tizennyolcadik életévét nem töltötte be, kivéve, ha a rá alkalmazandó jogszabályok értelmében nagykorúságát már korábban eléri. Ezt a nemzetközi jogi meghatározást jóllehet általános irányadónak tekinthetjük a nemzeti jogszabályok vonatkozásában is, mégis érdemes alaposabban megvizsgálni az egyes belső jog fogalomhasználatát is.

A *gyermek* kifejezést a magyar jogszabályok többféle értelemben használják. Legáltalánosabban vett értelem az, hogy a „gyermek” valakinek az egyenesági leszármazója. Hozzá tartozói kontextusban jelenik meg az – elsősorban magánjogi – normaszövegekben. Ebben az értelemben a gyermek bárki lehet, életkorától függetlenül, pusztán azért, mert valakinek a leszármazója. A gyermek fogalmának azonban létezik egy úgynevezett életkori kontextusban való értelmezése is, a gyermeki létet mint sajátos életstádiumot, illetve életszakaszt kezeli.³ Ezt az életszakaszt azonban a Polgári Törvénykönyv (a továbbiakban: *Ptk.*) és más jogszabályok nem a „gyermek”, hanem a „kiskorú” vagy – amennyiben a leszármazás és az életkor tényére egyaránt utalni kívánnak – a „*kiskorú gyermek*” fogalmával jelölik. A Ptk. szerint kiskorú az, aki a tizennyolcadik életévét nem töltötte be. (A kiskorú a házasságkötéssel azonban nagykorúvá válik.)⁴

A Gyermekvédelemről és a gyámügyi igazgatásról szóló 1997. évi XXXI. törvény (a továbbiakban: *Gyvt.*) az életkori megközelítést alkalmazza, meghatározásában a Ptk. kiskorú fogalmára támaszkodik. 5.§ a) pontja kimondja: „A Gyvt. alkalmazásában gyermeknek minősül, a Ptk. 2:10 § (1) bekezdése szerinti kiskorú.” A Gyvt. meghatározza a fiatalok fogalmát is. Ez eredetileg – és alapvetően – büntetőjogi kategória, definícióját ennek megfelelően a Büntető Törvénykönyv⁵ (a továbbiakban: *Btk.*), továbbá a bagatell-büntetőjogként minősíthető Szabálysértési törvény⁶ végzi el. A Btk. 105.§-a szerint fiatalok az, aki a bűncselekmény elkövetésekor tizenkettedik életévét betöltötte, de a tizennyolcadikat nem.

A Szabálysértési törvény alkalmazásában fiatalok az, aki a szabálysértés elkövetésekor a tizennegyedik életévét betöltötte, de a tizennyolcadikat még nem.⁷ A Gyvt. ezeket a kategóriákat átemeli a norma-szövegébe, amikor rögzíti: „Fiatalok az a személy, aki a szabálysértés elkövetésekor 14. évét, bűncselekmény elkövetésekor 12. évét – illetve 2013. június 30-át megelőzően elkövetett bűncselekmény esetén a 14. évét – betöltötte, de 18. – javítóintézetben történő nevelése esetén a 21. – életévét még nem töltötte be”. Végül érdemes megemlíteni a fiatal felnőttek körét, akik – bár a Gyermekjogi Egyezmény fogalma alapján már nem minősülnek gyermeknek – bizonyos szempontból még kapcsolódhatnak a gyermekvédelmi rendszerhez. A Gyvt. alapján „fiatal felnőtt az a nagykorú személy, aki a 24. évét nem töltötte be.”

¹ A kérdés alkotmányjogi összefüggéseiről ld. bővebben Drinóczi Tímea – Zeller Judit: A gyermek jogai és az ifjúság védelme. In: Drinóczi Tímea (szerk., 2006): Magyar alkotmányjog III. Alapvető jogok. Dialóg Campus Kiadó, Budapest-Pécs, 75–99. o.

² Magyarországon kihirdette az 1991. évi LXIV. törvény.

³ Drinóczi – Zeller (2006): i. m. 80. o.

⁴ A Polgári törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvény 2:10 § (1) bek.

⁵ 2012. évi C. törvény a Büntető Törvénykönyvről

⁶ 2012. évi II. törvény a szabálysértésekről, a szabálysértési eljárásról és a szabálysértési nyilvántartási rendszerről

⁷ Szabálysértési törvény 27. § (1) bek.

2. A gyermek az Alaptörvényben

Az Alaptörvény több helyen is említést tesz a gyermekekről, az Alapvetés, illetve a Szabadság és felelősség című fejezeteiben. Az Alapvetés L) cikkének (1) bekezdése kimondja: „Magyarország védi a családot mint a nemzet fennmaradásának alapját. A családi kapcsolat alapja a házasság, illetve a szülő-gyermek viszony.” E definíció karakterű norma jelentőségéből – a család védelme mellett – kiemelendő, hogy megállapítja azt, hogy a szülő-gyermek viszony megalapozza a családi kapcsolatot, tekintet nélkül arra, hogy a gyermek házasságon belül vagy azon kívül születik-e. Így védelmet biztosít annak a sajátos hozzátartozói köteleknek, amely a szülő és gyermeke között fennáll.

Az Alkotmánybíróság korábbi gyakorlatából megállapítható⁸, hogy ez a kötelek fennállhat és védelmet élvez de facto szülő-gyermek viszony (vagyis vér szerinti szülő és gyermeke), valamint de jure értelemben vett szülő-gyermek viszony (vagyis örökbefogadó szülő és gyermeke, esetleg nevelőszülő és nevelt gyermeke) esetében egyaránt. Az L) cikk (2) bekezdése szerint Magyarország – illetve a magyar állam – támogatja a gyermekvállalást.

Az Alaptörvény XV. cikke a hátrányos megkülönböztetés (diszkrimináció) tilalmát és az esélyegyenlőséggel, valamint a társadalmi felzárkózással kapcsolatos állami kötelezettségeket rögzítő normacsoport. Az esélyegyenlőség elősegítése során az állam a hátrányos helyzetben lévők számára biztosítja, hogy a mindenkit megillető jogokkal ténylegesen élni tudjanak⁹, az egyenlőtlenségek kiküszöbölését célzó intézkedések eredménye pedig a felzárkózás.¹⁰ A XV. cikk (5) bekezdése kifejezetten felsorolja azokat a – részben a különösen sérülékeny körbe tartozó – társadalmi csoportokat (család, gyermekek, nők, idősek, fogyatékosokkal élők), amelyek számára az állam különleges védelmet biztosít esetleges hátrányos helyzetük kiküszöbölése és esélyegyenlőségük előmozdítása érdekében.

Az Alaptörvény XVI. cikk (1) bekezdése rögzíti a kifejezetten gyermeki jogokként elismert alapvető jogokat: a testi, szellemi és erkölcsi fejlődéséhez szükséges védelemhez és gondoskodáshoz való jogot. A XVI. cikk (3) bekezdésében az Alaptörvény valójában szülői kötelezettségeket állapít meg, amelyek a gyermek oldaláról jogokként értelmezhetők. A gyermeknek így joga van a szülői gondoskodáshoz, beleértve a taníttatást is. A korábban kifejtett értelmezést tekintetbe véve e jogok jogosultjai kizárólag a 18. életévüket be nem töltött egyének. A korábbi Alkotmánytól¹¹ eltérően az Alaptörvény nem szabályozza pontosan, hogy kinek a kötelessége a gyermek védelme és a gyermekről való gondoskodás. A rendelkezések értelmezésével azonban megállapítható, hogy e kötelezettség elsősorban a szülőket (családot) terheli, amennyiben pedig a szülők (család) ennek nem tesznek eleget, az állam biztosít helyettesítő védelmet és gondoskodást a kiskorúak számára.

A korábbi alkotmányszöveget értelmező alkotmánybírósági gyakorlat¹² szerint a gyermeket minden olyan alkotmányos alapvető jog megillet, mint mindenki mást, de ahhoz, hogy a jogok teljességével képes legyen élni, biztosítani kell számára az életkorának megfelelő minden feltételt a felnőtté válásához, ezért az Alkotmány 67.§-a a gyermek alapvető jogairól szól, egyidejűleg a család (szülők), az állam és társadalom alapvető kötelezettségeit megszabva. Az Alkotmánybíróság (AB) szerint a gyermek védelme és a róla való gondoskodás azonban nemcsak a család alkotmányos kötelessége, hanem az államé, a társadalomé is: ha a gyermeknek nincs szülője vagy a szülői kötelezettségeket nem teljesítő szülője van, akkor helyettük az államnak kell helytállania. Az államnak ez lehetőséget ad a törvényes beavatkozásra, és egyben kötelezi közvetlen helytállásra, a védelem és gondoskodás feladatára (például állami gondozásba vétel). Az AB álláspontja szerint a gyermek jogai védelmében a családot, közelebről a szülőt terhelő alkotmányos alapkötelezettségek esetén az államot aktív magatartásra kötelezi az Alkotmány 67.§ (1) bekezdése, kifejezett kötelezettségeket állapítva meg számára.

Az ombudsman OBH 2057/2008. számú ügyben született jelentésében elvi élel állapította meg, hogy az Alkotmány 67.§ (1) bekezdésében meghatározott felsorolás (család, állam, társadalom) egyben „rangornak” is tekinthető: a gyermeknek elsődlegesen (lehetőleg) a családtól kellene a szükséges védelmet és gondoskodást megkapnia, és ezt kiegészíti, rosszabb esetekben pedig pótolja, illetve helyettesíti az állami intézményvédelem (*gyermekvédelmi kötelezettség*). Amellett, hogy a 2012. január elseje óta hatályos Alaptörvény, a fent idézett alkotmányos szakaszhoz képest ugyan nem rendelkezik a címzettekéről, a gyermek – védelemhez és gondoskodáshoz való jogát – XVI. cikkében tartalmazza, ezért a vonatkozó alkotmánybírósági értelmezést az ombudsman továbbra is érvényesnek tartja.

⁸ Vö. az 57/1991. (XI. 8.) AB határozattal.

⁹ Kovács Krisztina: A hátrányos megkülönböztetés tilalma. In: Halmi Gábor – Tóth Gábor Attila (szerk., 2003): Emberi jogok. Osiris, Budapest, 366–367.

¹⁰ Vö. Chronowski Nóra – Zeller Judit: Felzárkóztatás, esélyegyenlőség. Nemzeti Köszolgálati Egyetem tananyag. Megjelenés alatt.

¹¹ Vö. a Magyar Köztársaság Alkotmányáról szóló 1949. évi XX. törvény 67. § (1) bekezdésével.

¹² Lásd: 995/B/1990. AB határozat, ABH 1993, 515, 528.

A XVI. cikk (2) bekezdése a szülőknek azt az alapvető jogát rögzíti, hogy megválaszthatják a gyermeküknek adandó nevelést.¹³ A XVIII. cikk (1) és részben (2) bekezdése a gyermekmunka tilalmát rögzíti és a gyermek foglalkoztatása során megvalósuló védelmét biztosítja, amikor úgy rendelkezik, hogy a gyermekek foglalkoztatása – testi, szellemi és erkölcsi fejlődésüket nem veszélyeztető, törvényben meghatározott esetek kivételével – tilos, illetve Magyarország külön intézkedésekkel biztosítja a fiatalok munkahelyi védelmét. Végül a közteherviselés kötelezettségét megállapító XXX. cikk áttételesen szintén a gyermekek védelmét biztosítja azáltal, hogy kisebb anyagi terhet ró a gyermeket nevelőkre.

¹³ Bár a XVI. cikk (4) bekezdése is a szülő-gyermek viszonyra vonatkozik, e bekezdés nagykorú gyermekről rendelkezik, így jelen elemzésünknek nem képezi tárgyát.

3. A gyermekvédelem és a közigazgatás összefüggései

A gyermekvédelem – a kifejezés bármely értelmezését is vesszük alapul – a gyermek érdekében (a gyermek érdekét figyelembe véve) végzett tevékenység. Egy évszázaddal ezelőtt a gyermekvédelemnek két fő ága – általános és igazságügyi – között tettek különbséget. Az *igazságügyi gyermekvédelem* a „romlás veszélyének kitétt,”¹⁴ illetve a bűnöző fiatalkorúakra terjedt ki.

Az általános gyermekvédelem főbb csoportjai: az árva és házasságon kívül született gyermek védelme, az anya- és csecsemővédelem, a gyermek egészségügyi védelme, az elhagyott, a hadiárva, az alkalmazott, valamint a testi vagy szellemi fogyatkozásban szenvedő gyermekek védelme.¹⁵

A gyermekvédelem kialakulásakor az állam, a társadalom és az egyházak voltak e tevékenység alanyai.

A szocialista államban – bár hangsúlyozták, hogy a gyermekekről és a fiatalkorúakról szóló szociális gondoskodás (beleértve ebbe a gyermekvédelmet) egész kérdéskomplexumát egységként kell felfogni¹⁶ – a gyermek- és ifjúság-védelem kizárólag állami tevékenységet jelentett. A tágabb értelemben vett gyermek- és ifjúságvédelem magában foglalta – az állami gondozásra szoruló gyermekek ellátása, illetve a kiskorúak érdekeinek (a gyámhatósági szervezeten keresztül történő) előmozdítása mellett – a különböző fokú iskolákban végzett oktató- és nevelőmunkát, valamint a gyermekintézményekben (bölcsődékben, óvodákban, napközi otthonos óvodákban és általános iskolai napközi otthonokban) végzett tevékenységet.¹⁷

A gyermekvédelem fogalmára vonatkozóan a XXI. század elején számos (jogi, szociológiai, pedagógiai stb.) meghatározás ismeretes és elfogadott a társadalomtudomány egy-egy ágában. A különböző szempontok alapján megalkotott definíciók közös vonása, hogy a gyermekek védelmét kétféle – tágabb és szűkebb – értelemben is megközelítik.

A közigazgatási jog (tudomány) az alábbiak szerint definiálja a gyermekvédelmet: *Tágabb értelemben gyermek- (és ifjúság) védelmen értendő minden olyan tevékenység, amelyet a gyermek érdekében a család, az óvoda, az iskola, a munkahely, illetve a társadalom bármely intézménye tesz (például kedvezmények, juttatások, intézményi ellátás, jogszabályalkotás).* Ez az értelmezés tehát mind a „harmonikusan fejlődő”, mind a hátrányos helyzetű, potenciálisan vagy effektív veszélyeztetett gyermekekre kiterjed. Ebben a megközelítésben a gyermekvédelem a szociálpolitika egyik részterülete.

Szűkebb értelemben a gyermekvédelem azt az állami feladatot jelenti, amely a különleges védelemre szoruló gyermekek érdekeit óvja hatósági eszközökkel. Az állam (és az önkormányzat) különleges védelmét olyan (anyag, környezeti, magatartási vagy egészségügyi okból fakadó) veszélyeztetettség teszi szükségessé, amely a gyermek testi, értelmi, érzelmi, erkölcsi fejlődését gátolja vagy akadályozza.

A Gyvt. alapján a gyermekvédelem fogalma a következők szerint határozható meg: A gyermekek védelme a gyermek családban történő nevelkedésének elősegítésére, veszélyeztetettségének megelőzésére és megszüntetésére, valamint a szülői vagy más hozzátartozói gondoskodásból kikerülő gyermek helyettesítő védelmének biztosítására irányuló tevékenység.

E meghatározásból következik a gyermekvédelem alábbi – cél szerinti – felosztása. Az általános *gyermekvédelem* a gyermekek családban történő nevelésének támogatását, a veszélyeztetettségnek a *megelőzését* jelenti. Ez a megelőző tevékenység döntő részben az oktatási, egészségügyi és szociális intézményhálózatban (esetenként civil szervezetek bekapcsolódásával) valósul meg, és az egyes ágazatok komplex együttműködésén alapul.

A *speciális gyermekvédelem* az árva, elhagyott, veszélyeztetett (esetleg bűnelkövető gyermek) különleges, fokozott védelmét garantálja. A családból kiemelt gyermek teljes körű ellátását az úgynevezett intézményes gyermekvédelem biztosítja. Ebben meghatározó szerepe van a Területi Gyermekvédelmi Szakszolgálatoknak, a gyermek- és lakásotthonoknak, a hivatásos nevelőszülőknek, a család- és utógondozóknak, valamint a javítóintézeteknek.

¹⁴ Kádár Levente: A gyermekvédelem fogalma és felosztása. In: Czettler Jenő – Fellner Frigyes – Korányi Frigyes – Teleki Pál (szerk., 1929): Közgazdasági Enciklopédia II. kötet, Atheneum, Budapest, 569. o.

¹⁵ Uo.

¹⁶ Szamel Lajos (szerk., 1972): Magyar közigazgatási jog. Különös rész, Tankönyvkiadó, Budapest, 370. o.

¹⁷ Uo.

4. A gyermekvédelem szabályozása

A gyermekekre vonatkozó védelem megvalósításának formái magukba foglalják a vonatkozó jogi szabályozás kidolgozását, a gyermek jogainak esetleges korlátozását és a gyermek magánszférájának biztosítását (állami be nem avatkozás által is). A gyermekekről való gondoskodás a család és az állam tevőleges kötelezettségeit jelenti, mégpedig a szűkebb értelemben vett szolgáltatáshoz való jogot alapozza meg.¹⁸ A gyermeket a *védelem* elsősorban a családja részéről illeti meg, a *gyermekről való gondoskodás* a család és az állam feladata. A családban élő gyermeknek alanyi joga van a gondoskodáshoz mind a család, mind az állam részéről, nincs azonban alanyi joga a gondoskodás meghatározott megvalósulási formáihoz.

A családok védelméről szóló 2011. évi CCXI. törvény – az Alaptörvényben foglalt felhatalmazás alapján – szabályozza a családok védelme szempontjából alapvető jelentőségű értékeket és intézkedéseket. Így egyrészt nevesíti a családban élő gyermekek, valamint a szülők jogait és kötelezettségeit, másrészt deklarálja a család- és gyermekvállalás foglalkoztatás terén történő védelmét, továbbá meghatározza a kapcsolódó állami támogatások alapvető szabályait.

Az ENSZ által elfogadott Gyermekjogi Egyezmény hazánkban 1991-ben vált a belső jog részévé.¹⁹ A nemzetközi egyezményekben meghatározottak és a hazai gyakorlat között kialakult ellentmondások vezettek egy új gyermekvédelmi törvény, a Gyvt. megalkotásához.

Az általános gyermekvédelem a gyermekek családban történő nevelésének támogatását, a veszélyeztetettségnek a megelőzését jelenti. A speciális gyermekvédelem az árva, elhagyott, veszélyeztetett (esetleg bűnelkövető gyermek) különleges, fokozott védelmét garantálja. A családból kikerült vagy kiemelt gyermek teljes körű ellátását az úgynevezett intézményes gyermekvédelem biztosítja.

A speciális hatósági beavatkozásra épülő gyermekvédelmi intézkedéseket, a gyermekvédelmi szakellátás igénybevételét minden esetben megelőzi az önkéntes ellátásokon alapuló gyermekjóléti rendszer. Az egymásra épülő rendszerek a családi típusú nevelésre helyezik a hangsúlyt, és azokat a megoldásokat állítják előtérbe, amelyekkel megelőzhető a gyermek családból való kiemelés, illetve amelyek a családba történő visszahelyezést segítik elő. Az ellátórendszer kiindulópontja az önkéntes igénybevétel, illetve a család többirányú támogatása, amelynek feltételrendszerét úgy alakították ki, hogy alkalmas legyen a család összetartására. Azzal, hogy – bár a gyermekvédelmi rendszer működtetése állami feladat – a törvényben meghatározott egyes személyes gondoskodást nyújtó ellátásokat ellátási szerződés útján is biztosíthatják az állami szervek, a korábbi egyszektorú gyermekvédelem többszektorúvá vált. Az egyénre szabott, sajátos szükségletekhez igazodó segítségnyújtással²⁰ pedig az egykori intézmény-centrikus rendszer kliens-centrikussá vált.

A törvény célja, hogy az állam, a helyi önkormányzatok, valamint a gyermekek védelmét ellátó gyámhatóság, bíróságok, rendőrség, ügyészség, pártfogó felügyelő szolgálatként eljáró megyei kormányhivatal, illetve más szervezetek és személyek meghatározott ellátásokkal és intézkedésekkel:

- Segítsék a gyermekek jogainak védelmét, érdekeinek érvényesítését,
- elősegítsék a szülői kötelezettségek teljesítését, ha ez nem lehetséges, a hiányzó szülői gondoskodás pótlását, gondoskodjanak a gyermekek veszélyeztetettségének megelőzéséről, illetve annak megszüntetéséről,
- segítsék a gyermekvédelmi rendszerből kikerült fiatal felnőttek (18-24 év) társadalmi beilleszkedését.

Míndezek érdekében a törvény meghatározza:

- A gyermekek alapvető jogait és kötelességeit,
- a jogok érvényesítésének garanciáit,
- a gyermekek védelmének rendszerét (az ellátásokat és a hatósági intézkedéseket),
- a gyermekvédelmi feladatokat ellátó szerveket, valamint
- a gyámügyi igazgatás szervezetét és feladatait.

A gyámhatóságról, valamint a gyermekvédelmi és gyámügyi eljárásról kormányrendelet (a továbbiakban: Gyer.) rendelkezik.²¹

¹⁸ Drinóczy – Zeller (2006): i. m. 77. o.

¹⁹ Kihirdetve az 1991. évi LXIV. törvénnyel.

²⁰ Lásd például a gyermek egyéni elhelyezési tervét, illetve egyéni gondozási-nevelési tervét.

²¹ 149/1997. (IX. 10.) Korm. rendelet (Gyer.)

5. A gyermekvédelem alapelvei

A *gyermek mindenképp felett álló (legfőbb/legjobb) érdeke* („the best interest of the child”) elve a legtöbbet vitatott, a legnehezebben értelmezhető (sőt, sokak szerint betarthatatlan és végrehajthatatlan), mégis a legfontosabb, a törvény egészét átható alapelv.²² A gyermekek védelmét ellátó helyi önkormányzatok, gyámhivatalok, bíróságok, rendőrség, ügyészség, pártfogó felügyelői szolgálat, más szervezetek és személyek a törvény alkalmazása során a gyermek mindenképp felett álló érdekét figyelembe véve, törvényben elismert jogait biztosítva járnak el.

E szerveknek a gyermek érdekében szorosan együtt kell működniük. A családban történő nevelkedés elvének alapja az, hogy a gyermek nevelésére elsősorban a családja jogosult és köteles, amelyhez az állam és az önkormányzat segítséget nyújt. Az eljáró szervezetek és személyek tevékenységük során együttműködnek a családdal, és elősegítik a gyermek családban történő nevelkedését. Nem lehet elégszer hangsúlyozni, hogy a gyermeket a családi környezetéből kizárólag anyagi okból nem lehet kiemelni.²³

A komplex, ugyanakkor célzott és differenciált ellátás elvén alapul a Gyvt-nek az a rendelkezése, amely szerint a hátrányos helyzetű és halmozottan hátrányos helyzetű gyermeknek joga van ahhoz, hogy fokozott segítséget kapjon a fejlődését hátráltató körülmények leküzdéséhez és esélyeinek növeléséhez.²⁴ A gyermek családban történő nevelkedését segítő ellátást a gyermek és családja helyzetéhez, szükségleteihez igazodóan kell nyújtani. A családjából bármely okból kikerült gyermek biztonságát, korához és szükségleteihez igazodó gondozását, nevelését, egészséges személyiségfejlődését biztosítani kell. Az otthont nyújtó ellátások során a fogyatékos, a beilleszkedési, magatartási vagy tanulási zavarokkal küzdő, valamint a kora miatt sajátos szükségletekkel bíró gyermek számára speciális ellátást kell biztosítani.

A *legkisebb kényszer (önkéntesség) elvéből* következik, hogy a gyermek szülője vagy más törvényes képviselője csak törvényben meghatározott esetekben kötelezhető valamely ellátás igénybevételére. A család életébe történő hatósági beavatkozás kizárólag akkor engedhető meg, ha az a gyermek érdekében elkerülhetetlen. A gyermekek védelme során – nemhez, nemzethez, nemzetiséghez, etnikai csoporthoz való tartozás, lelkiismereti, vallási vagy politikai meggyőződés, származás, vagyoni helyzet, cselekvőképesség hiánya vagy korlátozottsága miatt, valamint a gyermekvédelmi gondoskodásba kerülés alapján – tilos bármilyen hátrányos megkülönböztetés. (Egyenlő bánásmód követelménye.²⁵)

A családjukból kiemelt gyermek átmeneti gondozását és otthont nyújtó ellátását elsősorban befogadó szülőnél kell biztosítani. A tizenkét év alatti gyermek befogadó szülőnél történő elhelyezéséről kizárólag akkor lehet eltekin-teni, ha:

- A gyermek tartósan beteg, súlyosan fogyatékos és a befogadó szülőnél való elhelyezés nem áll a gyermek érdekében, vagy arra állapota miatt nincs lehetőség,
- a testvéreket nem lehet együttesen a befogadó szülőnél elhelyezni, vagy más okból szükséges az intézményes elhelyezés biztosítása,
- átmeneti gondozás esetén az intézményes elhelyezést a szülő, más törvényes képviselő kéri és az nem ellentétes a gyermek érdekével.²⁶ Fontos elvárás továbbá a korlátozott gyermeklétszám nevelőszülői elhelyezés esetén, illetve a kis létszámú gyermekotthonok és a családias lakókörnyezet biztosítása. A magas gyermeklétszám ugyanis túlzott anyagi megterhelést okozhat egyes családokban, másrészt a kis létszám a családias jelleget erősíti.

A *családi környezetbe való visszahelyezés (előkészítésének) elve* (úgynevezett „hazagondozás”), amely magában foglalja a családi kapcsolatok ápolásának elősegítését és a családgondozást. Az alapelv érvényre juttatása elsősorban a gyermek helyettesítő védelmét ellátó intézmény vagy személy kötelessége.

²² A Gyermekjogi Egyezmény 33. cikkébe foglalt alapelv, a gyermekjogok körében zsinórmértéknek tekintendő.

²³ Gyvt. 7. § (1) A gyermek szüleitől vagy más hozzátartozójától csak saját érdekében, törvényben meghatározott esetekben és módon választható el. A gyermeket kizárólag anyagi okból fennálló veszélyeztetettség miatt nem szabad családjától elválasztani.

²⁴ Gyvt. 6. § (2a) bek.

²⁵ Az Alaptörvény XV. cikke kimondja, hogy Magyarország az alapvető jogokat mindenkinek bármely megkülönböztetés, nevezetesen faj, szín, nem, fogyatékoság, nyelv, vallás, politikai, vagy más vélemény, nemzeti vagy társadalmi származás, vagyoni, születési, vagy egyéb helyzet szerinti különbségtétel nélkül biztosítja.

²⁶ Gyvt. 7. § (2) bek.

6. A gyermekek jogai

A Gyermekjogi Egyezmény elfogadása és átültetése a magyar jogba hazánkban is nemzetközi jogból fakadó kötelezettséget teremtett.²⁷ A gyermeki jogok (illetve azok garanciáinak) jogszabályi alapját az Alaptörvény teremti meg.

Előjáróban hangsúlyozandó: a gyermeket az Alaptörvényben rögzített *valamennyi* alapvető jog megilleti.²⁸ Az alapvető jogok gyakorlását vizsgálva azonban két alapjog-csoportot különböztethetünk meg.

A felnőttek és a gyermekek tekintetében teljesen azonos terjedelemben érvényesül például az élethez való jog, a szabadsághoz való jog, a kínzás vagy a diszkrimináció tilalma.

Más jogok – így például a mozgásszabadság, a gyülekezési jog vagy az egyesülési jog – esetében azonban a gyermeki joggyakorlás korlátozottabb, mely a gyermek védelmét hivatott biztosítani. Fontos alapelv azonban, hogy a korlátozás nem lehet általános, kizárólag abban a vonatkozásában valósulhat meg, amelyet a gyermek védelme, illetve mások jogainak védelme szükségessé tesz.²⁹ A gyermekek alapjogi joggyakorlását az Alkotmánybíróság több határozatában érintette. A 995/B/1990 AB határozat elvi jelentőséggel mondta ki, hogy „a gyermek ember, akit minden olyan alkotmányos alapvető jog megillet, mint mindenki mást, de ahhoz, hogy a jogok teljességével képes legyen élni, biztosítani kell számára az életkorának megfelelő minden feltételt felnőtté válásához.”

A 21/1996. (V.17.) AB határozat pedig kimondta, hogy „A gyermeknek az a joga, hogy megfelelő védelemben és gondoskodásban részesüljön, az állam alkotmányos kötelességét alapozza meg a gyermek fejlődésének védelmére. Az államnak ez a kötelessége alkotmányos alapot nyújt arra, hogy a törvényhozó vagy a bíróság a gyermek alapjoggyakorlását korlátozza.” Emellett azonban azt is megállapította, hogy „Ahol a törvények nem szabályozzák a kis- és fiatalkorúak joggyakorlását, az Alkotmány alapján esetről esetre kell meghatározni, hogy a gyermek mely alapjogot, milyen vonatkozásban gyakorolhat maga. A gyermek alapjoggyakorlásának – s ezen belül a személyes joggyakorlásnak – lehetősége a döntési képesség kibontakozásával együtt, a növekvő korrallal egyre szélesebb lesz.”

A gyermek védelmét mindezeket túl azok a jogok teszik teljessé, amelyeket az Alaptörvény kifejezetten gyermeki jogokként rögzít.³⁰

A gyermeki jogokat ágazati szinten rögzítő jogszabályok közül kiemelhető a családok védelméről szóló 2011. évi CCXI. törvény, amely a családban élő gyermek (illetve a szülők) jogait és kötelezettségeit rögzíti. A gyermekekre vonatkozó sajátos szabályokat tartalmaznak a legfontosabb kódexek (a Ptk., a Btk., és a Munka Törvénykönyve³¹). Szabályozási tárgyköréből adódóan kapcsolódnak a gyermekjogokhoz, (illetve azok bizonyos csoportjához) a köznevelési és a felsőoktatási törvény rendelkezései is. A gyermeknevelés költségeihez való állami hozzájárulás formáiról és azok mértékéről a családok támogatásáról szóló 1998. évi LXXXIV. törvény rendelkezik. Az egészséges növekedéshez és fejlődéshez való jog érvényesülését az egészségügyről szóló 1997. évi CLIV. törvény teszi lehetővé.

Hazánkban a gyermeki jogok legszélesebb katalógusát a Gyvt. tartalmazza. A jogszabályban meghatározott gyermekjogok két kategóriába oszthatók. Az egyikbe azok a jogok tartoznak, amelyek minden gyermeket megilletnek. A másik csoportba azok a gyermekjogok sorolandók, amelyek a gyermekvédelmi gondoskodás rendszerébe bekerült (nevelésbe vett) gyermekekre vonatkoznak.

A „*minden gyermeket*” megillető jogok körébe sorolhatók egyrészt azok az úgynevezett alkotmányos alapjogok, amelyek minden embert, – így a gyermekeket is – megilletnek a gyermekekre vonatkozóan azonban sajátos többtartalmat (is) kapnak. Ilyen az emberi méltósághoz való jog, védelem a bántalmazás és elhanyagolás ellen, tájékoztatáshoz és szabad véleménynyilvánításhoz való jog, jogvédelemhez való jog, panaszjog, művelődéshez való jog.

A „*minden gyermeket*” megillető jogok egy része összefüggésbe hozható azzal az alaptörvényi elvvel, amely szerint: minden gyermeknek joga van a családjához, az állam és a társadalom részéről arra a védelemre és gondoskodásra, amely a megfelelő testi szellemi és erkölcsi fejlődéséhez szükséges. (Családban nevelkedés joga, helyettesítő védelemhez való jog, a kapcsolattartáshoz való jog, különleges ellátáshoz, illetve fokozott védelemhez való jog).

Bizonyos gyermeki jogok kifejezetten ahhoz a tényhez kapcsolódnak, hogy a jog alanya – fokozott védelemre, esetenként különleges ellátásra szoruló – gyermek. (A fogyatékos, tartósan beteg gyermeknek joga van a fejlődését és személyisége kibontakozását segítő különleges ellátáshoz, a gyermeknek joga van ahhoz, hogy a fejlődésére ártalmas környezeti és társadalmi hatások, valamint az egészségére káros szerek ellen védelemben részesüljön).

²⁷ Lásd erről bővebben: Kézikönyv a Gyermekjogi Egyezmény alkalmazásához. Család, Gyermek, Ifjúság, Budapest, 2009.

²⁸ Ez alól csak a XXXIII. cikkben rögzített választójog jelent kivételt, amelynek alanyai az Alaptörvény rendelkezései alapján kizárólag nagykorú személyek lehetnek.

²⁹ Balogh Zsolt – Hajas Barnabás: Az Országos Bírósági Hivatal „Alaptörvény – Szabadság és felelősség” című tananyaga. A gyermek védelemhez és gondoskodáshoz való joga. http://ejegyzet.hu/obh/Alaptorveny_szabadsag_felelosseg/lecke13_lap1.html (2013. 09. 14.)

³⁰ Vö. e fejezet 2. pontjával.

³¹ 2012. évi I. törvény a Munka Törvénykönyvéről

A nevelésbe vett gyermeknek joga van – az állandóságot, érzelmi biztonságot nyújtó – teljes körű ellátáshoz, gondozáshoz, megfelelő neveléshez és oktatáshoz. A teljes körű ellátás a gyermek életkorának, egészségi állapotának és egyéb szükségleteinek megfelelő étkeztetést, ruházattal való ellátást, mentálhigiénés-egészségügyi ellátást és a lakhatás biztosítását jelenti. A nevelésbe vett gyermeknek – éppúgy, mint családban élő társainak – joga van az alapfokú (kötelező) oktatáshoz és képességeihez mérten a közép- és felsőfokú oktatáshoz. A művelődéshez való joghoz, illetve a tanulás szabadságához kapcsolódik a gyermeknek az a joga, amely szerint felzárkóztató, tehetségfejlesztő programokon és érdeklődésének megfelelő szabadidős foglalkozásokon vehet részt.

A nevelésbe vett gyermek jogosult gondozási helye megváltoztatásának, illetve gyermekével vagy testvéreivel való együttes elhelyezésnek kezdeményezésére. A gondoskodás alatt álló gyermeknek is joga van ahhoz, hogy vallási vagy lelkiismereti meggyőződését szabadon megválassza, kinyilvánítsa és gyakorolja, valamint hit- és vallásoktatásban vegyen részt. A gyermeknek a személyes kapcsolatok ápolásához való joga (kapcsolattartás) szorosan összefügg a családi környezetbe való visszatérés kezdeményezésének jogával. A kapcsolattartás célja ugyanis az, hogy elősegítse a gyermek mielőbbi visszatérését saját családjába. Ehhez a jogosultsághoz kapcsolódik a törvénynek az a rendelkezése is, amely szerint a gyermeknek joga van arra, hogy gondozójától, törvényes képviselőjétől támogatást kapjon a családi környezetbe való visszatéréshez. Ez a jog a gondozó, illetve törvényes képviselő oldaláról kötelezettségként jelenik meg, amelynek minimum-tartalma a kapcsolattartási jog biztosítása, elősegítése, illetve végső soron a gyermek – családba való visszatérésére vonatkozó – kezdeményezésének felterjesztése.

A bentlakásos gyermekintézményben elhelyezett gyermeket megilleti az a jog, hogy érdekei képviseletére gyermekönkormányzat létrehozását kezdeményezze. A Gyvt. biztosítja a gyermek számára azt a jogot, hogy véleményt nyilvánítson a részére biztosított nevelésről, oktatásról, ellátásról, továbbá, hogy a személyét érintő kérdésekben meghallgassák, tájékoztassák. Elemi követelmény a gyermekvédelemben dolgozók (az intézmények, a fenntartók és a „szakma”) oldaláról e jog biztosítása, hiszen hogyan is lehetnénk tisztában a gyermek (legjobb) érdekével, a gyermek-védelmi szolgáltatás/gondoskodás eredményességével, és hogyan javíthatnánk az ellátás – gondoskodás – minőségén, színvonalán, ha a gyermeket nem kérdezzük meg mindezekről. Elsősorban a gyermekotthonban élő gyermekekre vonatkozóan lényeges annak a lehetőségnek a törvényi rögzítése, hogy gyakorolhassa a személyes tulajdon szokásos tárgyaihoz fűződő jogait.

A gyermekvédelmi gondoskodásban nevelkedett gyermekek speciális joga az utógondozáshoz való jog, amelynek célja, hogy elősegítse a gyermek, illetve a fiatal felnőtt családi környezetébe való visszailleszkedését, illetve önálló életének megkezdését.

Fokozott védelemben kell részesíteni – helyzetére való tekintettel – a speciális gyermekotthonban vagy gyermekotthon speciális csoportjában elhelyezett gyermeket.

A szülői jogok és kötelességek – jellegükből adódóan – szorosan kapcsolódnak a gyermeki jogokhoz, hiszen a szülői jogok mindegyike közvetlen összefüggésben van a gyermek sorsát érintő lényeges kérdésekkel, sőt a szülői jogok természetes korlátját jelentik, vagy jelenthetik a gyermeki jogok.

7. A gyermeki jogok védelme

A gyermeki jogok védelme minden olyan természetes és jogi személy kötelessége, aki a gyermek nevelésével, oktatásával, törvényes képviselőjének biztosításával, ellátásával, ügyeinek intézésével foglalkozik.

A gyermeki jogok védelmét (is) ellátó klasszikus jogvédő szervek (Alkotmánybíróság, ombudsman) mellett kifejezetten a gyermekek – illetve a gyermekjogok – bizonyos csoportját védő intézmények is működnek hazánkban.

Az Alkotmánybíróság kötelező erővel dönt a jogszabályok Alaptörvénnyel való összhangjáról, alkotmányjogi panasz keretében pedig egyedi jogsérelmek orvoslását is végzi. Az alapvető jogok biztosa (ombudsman) alapjogvédő tevékenysége körében vizsgálatokat folytat és jelentéseket készít egyedi ügyekről és az egyes alapjogok általános helyzetéről. Az alapvető jogok biztosához bárki fordulhat, ha megítélése szerint valamely hatóság tevékenysége vagy mulasztása alapvető jogát sérti vagy annak közvetlen veszélyével jár.³² Az alapvető jogok biztosa tevékenysége során – különösen hivatalbóli vizsgálatok indításával – megkülönböztetett figyelmet fordít a gyermekek jogainak védelmére.³³ Ily módon önálló gyermekjogi ombudsman híján az alapvető jogok biztosa látja el ezt a feladatot, amely a hagyományos ombudsmani eszköztáron (panaszok kezelése, hivatalbóli vizsgálatok folytatása) túl, úgynevezett proaktív jogvédelemre is lehetőséget ad.³⁴

A gyermekjogi képviselő a gyermekvédelmi gondoskodásban részesülő gyermek törvényben meghatározott jogainak védelmét látja el, és segíti a gyermeket jogainak megismerésében és érvényesítésében, valamint kötelességei megismerésében és teljesítésében. A gyermekjóléti és gyermekvédelmi szolgáltató tevékenységet végző biztosítja, hogy a gyermek és hozzátartozói a gyermekjogi képviselő személyét és a vele való kapcsolat felvételének módját megismerhessék.

A gyermekjogi képviselő:

- Segít a gyermeknek panasz megfogalmazásában, kezdeményezheti annak kivizsgálását,
- segíti a gyermeket az állapotának megfelelő ellátáshoz való hozzájutásban,
- a gyermekjóléti szolgálat esetmegbeszélésén, illetve a gyámhatóság által tartott tárgyaláson az ezzel kapcsolatos megjegyzések, kérdések megfogalmazásában,
- képviseli a gyermeket – a gyámhatóság kirendelése alapján – a nevelési felügyelettel kapcsolatos ellátásban.

A gyermekjogi képviselő gyermekvédelmi igazgatási bírság kiszabására tesz javaslatot – amennyiben a gyermekvédelmi intézmény működtetője, szolgáltatója, fenntartója vagy az intézmény a gyermek törvényben biztosított jogait megsérti. A legfeljebb kétszázezer forint értékű bírságot a működést engedélyező szerv vagy a gyámhatóság szabja ki.

A gyermekjogi képviselő jogosult a gyermekjóléti, illetve gyermekvédelmi szolgáltató tevékenységet végző működési területén tájékoztatást, iratokat, információkat kérni és a helyszínen tájékozódni. A gyermekjóléti és gyermekvédelmi intézmények, illetve szolgálatok vezetői tizenöt napon belül, a fenntartó harminc napon belül, illetve a képviselő-testület vagy a közgyűlés a következő testületi ülésén érdemben megtárgyalja a gyermekjogi képviselő észrevételeit, és tájékoztatja az ezzel kapcsolatos állásfoglalásáról, intézkedéséről. A gyermekjogi képviselő köteles a gyermek személyes adatait az adatvédelmi jogszabályoknak megfelelően kezelni.

A gyermekjogi képviselő jogosult az általa kezdeményezett időpontban a gyermekkel személyesen, a gyermekjóléti és gyermekvédelmi szolgáltató vezetőjének, illetve munkatársának – ideértve a nevelőszülőt is – jelenléte nélkül találkozni. A gyermek gondozási helyében biztosítani kell a gyermek és a gyermekjogi képviselő zavartalan kapcsolattartásának körülményeit.

A gyermekjogi képviselő figyelemmel kíséri az óvoda, az iskola, a kollégium és a pedagógiai szakszolgálat intézményeiben folyó gyermekvédelemmel kapcsolatos tevékenységet, segíti a gyermeki jogok érvényesülését. Indokolt esetben megkeresi az említett intézmények fenntartóját, illetve – szükség szerint – a gyermek érdekében a gyámhatóságnál eljárást kezdeményez. A gyermekjogi képviselő jogállására és eljárására vonatkozó részletes szabályokat külön jogszabály rendezi.³⁵

Az oktatási jogok miniszteri biztosának feladata a diákjogok (valamint a kutatók, a pedagógusok, az oktatók, és a szülők oktatással kapcsolatos jogai) érvényesítésének biztosítása. A miniszteri biztos eljárásának – amely kérelemre vagy hivatalból indulhat – tárgya lehet minden olyan egyedi ügyben hozott határozat vagy intézkedés (vagy ezek elmulasztása), amely:

³² Vö. az alapvető jogok biztosáról szóló 2011. évi CXI. törvény (a továbbiakban: Ajbhtv.) 18. cikk (1) bekezdésével.

³³ Ajbhtv. 1. § (2) bek.

³⁴ Az ombudsman tematikus gyermekjogi projektjeinek összefoglalói elérhetők a www.ajbh.hu honlapon, illetve a www.gyermekjogok.ajbh.hu oldalon.

³⁵ 381/2016. Korm. rend. (XII. 2.) az Integrált Jogvédelmi Szolgálatról.

- Az Alaptörvényben meghatározott művelődéshez való jogot, valamint
- a köznevelési, a felsőoktatási vagy a szakképzési törvényben a gyermek, a tanuló, a szülő, a pedagógus, a hallgató, a kutató, az oktató vagy ezek közösségei számára biztosított jogokat sérti vagy a sérelem közvetlen veszélyét idézi elő.

A Gyvt. 2014. január 1-jei hatállyal vezette be a gyermekvédelmi gyámság jogintézményét. A jogalkotó célja az, hogy a gyermekvédelmi gyám – a gyermek gondozási helyétől függetlenül – képviselje a gyermek érdekeit, elősegítse a joggyakorlását, megismerje a gyermek véleményét, arról az ellátást nyújtót, valamint a gyámhatóságot tájékoztassa – a gyermek véleménye figyelembevételének érdekében. A szakellátás ezen új szerepelőjének feladata az is, hogy, ha a gyermekkel szemben rossz bánásmódot tapasztal (például bántalmazást, elhanyagolást), akkor a gyámhatóság által kijelölt gondozási helyről elviheti, egyúttal kezdeményezheti a gondozási hely megváltoztatását a gyámhatóságnál. Azaz a gondozási tevékenységtől elválik a gyermek törvényes képviselője, érdekeinek és jogainak képviselője. A Gyvt. meghatározza a *gyermekvédelmi gyám* kirendelésének eseteit, továbbá a gyermekvédelmi gyám számára kirendelhető gyermekek számát (30 fő). Elismerve a nevelőszülő és a gondozásába helyezett gyermek közötti kapcsolatot (kötődést), egyes gyámi feladatokat – meghatározott feltételek teljesülése és a nevelőszülő vállalása esetén – a nevelőszülő is elláthat.

A gyermekvédelmi gyám kirendelésével egyidejűleg – a gyermekvédelmi gyám távolléte vagy feladatai ellátásában való tényleges akadályoztatása esetén – az azonnali döntést, intézkedést igénylő ügyekben a helyettesítés megoldása érdekében a gyámhatóság a gyermek számára (gondozási helyétől függetlenül) helyettes gyermekvédelmi gyámot rendel. A helyettes gyermekvédelmi gyámi feladatokat kizárólag a területi gyermekvédelmi szakszolgálat által közalkalmazotti jogviszonyban, önálló munkakörben foglalkoztatott gyermekvédelmi gyám láthatja el.

8. A gyermekvédelmi ellátások rendszere

A gyermekvédelmi ellátórendszer alap- és szakellátásokra épül.

Az *alapellátás* célja, hogy a gyermek testi, értelmi, érzelmi és erkölcsi fejlődését, jólétét, és családban történő nevelését elősegítse. Az alapellátás a megelőzésre irányul, célja tehát, hogy a gyermek veszélyeztető körülményektől mentesen, saját családjában nevelkedhessen. Az alapellátás pénzügyi, természetbeni, illetve személyes gondoskodást nyújtó ellátás formájában valósulhat meg. Biztosítása a települési önkormányzat által ellátandó feladat. Az alapellátás keretében nyújtott személyes gondoskodást – lehetőség szerint – a jogosult lakóhelyéhez (tartózkodási helyéhez) legközelebb eső ellátást nyújtó intézményben (vagy személynél) kell biztosítani. Az alapellátás pénzügyi³⁶, természetbeni³⁷ vagy személyes gondoskodás³⁸ formájában nyújtható.

A *szakellátás* célja elsősorban a családjából (bármely okból) kikerült gyermek helyettesítő védelmének biztosítása. A szakellátások mindig személyes gondoskodást nyújtó ellátások, amelyeket az állam biztosít.

A szakellátás formái:

- Otthont nyújtó ellátás³⁹,
- utógondozói ellátás (a fiatal felnőtt számára a gyámhatóság rendel el utógondozói ellátást, amelynek célja szükség szerinti ellátás és az önálló élet megkezdéséhez szükséges tanácsadás, illetve segítségnyújtás a társadalomba való beilleszkedéshez biztosítása), vagy
- területi gyermekvédelmi szakszolgáltatás.

A területi gyermekvédelmi szakszolgáltatás:

- javaslatot tesz a gyermek ideiglenes, illetve otthont nyújtó ellátást biztosító gondozási helyére, kijelöli a gyermeket ideiglenesen befogadó nevelőszülőt, vagy gyermekotthont,
- a gyámhatóság megkeresésére elvégzi a gyermek személyiség vizsgálatát, szakvéleményt készít, illetve előkészíti az elhelyezési javaslatot és a gyermek egyéni elhelyezési tervét,
- javaslatot tesz az ideiglenes hatállyal elhelyezett gyermekek ellátását biztosító nevelőszülőre, gyermekotthonra,
- működteti az ideiglenesen befogadó nevelőszülői feladatokat ellátó nevelőszülői hálózatot, illetve gyermekotthont működtethet,
- közreműködik az örökbefogadási eljárások előkészítésében, illetve az örökbefogadás utánkövetésében, segíti a törvényes képviselői feladatok ellátását, valamint
- szolgáltatási, szervezési feladatokat lát el, szaktanácsot ad.

2014. január 1-jétől került bevezetésre az *egységes nevelőszülői foglalkoztatási jogviszony*, amely egyrészt a működtető, másrészt a nevelőszülő, a speciális nevelőszülő, illetve a különleges nevelőszülő (együtt: befogadó szülő⁴⁰) között létrejött, határozatlan időre szóló foglalkoztatási jogviszony, amelynek célja az ideiglenes hatállyal elhelyezett, vagy nevelésbe vett gyermek számára az otthont nyújtó ellátásnak a biztosítása. A nevelőszülői foglalkoztatási jogviszonyra elsősorban a Gyvt. rendelkezéseit kell alkalmazni, a Munka törvénykönyve akkor alkalmazandó, ha azt a Gyvt. előírja. A nevelőszülő a nevelőszülői foglalkoztatási jogviszonya mellett – a működtetővel kötött megállapodásban foglaltak szerint – időkorlátozás nélkül folytathat keresőtevékenységet feltéve, ha a nála elhelyezett gyermek ellátást nem veszélyezteti. (A nevelőszülői foglalkoztatási jogviszony elsősorban azok számára jelent biztonságot, akiknek egyébként nincs más foglalkoztatási jogviszonya.) A nevelőszülőt – alapidíjból, kiegészítő díjból, illetve többletdíjból álló – díjazás illeti meg. (A díj a minimálbérhez kötött.)⁴¹

A gyermekvédelmi rendszer részét képezi a Gyvt.-ben szabályozott javító intézeti nevelés és ellátás. A javítóintézet a büntetések, az intézkedések, egyes kényszerintézkedések és a szabálysértési elzárás végrehajtásáról szóló 2013. évi CCXL. törvényben (a továbbiakban: *Bv. tv.*) meghatározott keretek között teljes körű ellátást biztosít a

³⁶ Ezek az alábbiak: Rendszeres gyermekvédelmi kedvezmény, gyermektartásdíj megelőlegezése, otthonteremtési támogatás.

³⁷ Természetbeni ellátásnak minősül az általános iskolás gyermekek tankönyv- és tanszerellátásának támogatása, a tandíj, az egészségügyi szolgáltatásért fizetendő díj, illetve egyéb ellátás kifizetésének az átvállalása.

³⁸ Gyermekjóléti szolgáltatás, gyermek napközbeni ellátása, gyermek átmeneti gondozása, Biztos Kezdet Gyerekház.

³⁹ Az ideiglenes hatállyal elhelyezett, illetve a nevelésbe vett gyermek számára (gyermekotthonban, nevelőszülőnél, illetve fogyatékosok vagy pszichiátriai betegek otthonában.)

⁴⁰ A befogadó szülők körébe tartozik a helyettes szülő is, aki azonban nem foglalkoztatási jogviszony keretében látja el – az egyébként családban élő – gyermek átmeneti gondozását.

⁴¹ A nevelőszülők képzésének professzionizálódását jelenti, hogy a nevelőszülői feladatokra felkészítő 60 órás tanfolyamot egy 500 órás OKJ-s szakképzés vált fel.

fiatalkorú számára, és ellátja a fiatalkorú gondozását, nevelését, felügyeletét, továbbá az oktatásával, képzésével és munkafoglalkoztatásával kapcsolatos feladatokat.⁴²

A javítóintézetben nevelt fiatalkorú a bíróság ítélete alapján javítóintézeti nevelés intézkedés hatálya alatt álló fiatalkorú. A javítóintézetben ellátott fiatalkorú lehet egyrészt a javítóintézetben nevelt fiatalkorú, másrészt az előzetes letartóztatás végrehajtása érdekében javítóintézetben elhelyezett fiatalkorú.

Az ideiglenes hatállyal elhelyezett vagy nevelésbe vett, javítóintézetben ellátott fiatalkorú gyermekvédelmi gyámja a Bv. tv.-ben foglalt keretek között kapcsolatot tart vele, gondozási helye előzetes egyeztetés alapján fogadja a szabadsága időtartama alatt.

⁴² Gyvt. 66/M. § (1) bek.

9. Gyermekvédelmi gondoskodás (hatósági intézkedések)

Ha a gyermek testi, értelmi, érzelmi és erkölcsi fejlődéséhez szükséges ellátás a szülő beleegyezésével nem biztosítható és ez a helyzet a gyermek fejlődését veszélyezteti, a gyámhatóság – a veszélyeztetettség mértékétől függően – a hatósági intézkedések valamelyikét fogatosítja.⁴³

A hatósági intézkedések kiválasztásakor figyelembe kell venni a veszélyeztetettség jellegét és okait, a gyermek személyiségét és családi körülményeit, az intézkedés várható hatásait, valamint a gyermeknek a saját családjában történő nevelkedéséhez fűződő jogát. A *Gyvt.* az alábbi hatósági intézkedéseket nevesíti.

a) Hátrányos és a halmozottan hátrányos helyzet megállapítása

A törvényben meghatározott feltételek fennállása esetén a gyámhatóság kérelemre – a rendszeres gyermekvédelmi kedvezményre való jogosultság elbírálásával egyidejűleg, azzal megegyező időtartamra – külön döntésben megállapítja a gyermek, nagykorúvá vált gyermek hátrányos vagy halmozottan hátrányos helyzetének fennállását.

Hátrányos helyzetű az a rendszeres gyermekvédelmi kedvezményre jogosult gyermek és nagykorúvá vált gyermek, aki esetében az alábbi körülmények közül egy fennáll:

A szülő vagy a családbafogadó gyám alacsony iskolai végzettsége, ha a gyermeket együtt nevelő mindkét szülőről, a gyermeket egyedül nevelő szülőről vagy a családbafogadó gyámról – önkéntes nyilatkozata alapján megállapítható, hogy a rendszeres gyermekvédelmi kedvezmény igénylésekor legfeljebb alapfokú iskolai végzettséggel rendelkezik,

- a szülő vagy a családbafogadó gyám alacsony foglalkoztatottsága, ha a gyermeket nevelő szülők bármelyikéről vagy a családbafogadó gyámról megállapítható, hogy a rendszeres gyermekvédelmi kedvezmény igénylésekor aktív korúak ellátására jogosult⁴⁴ vagy a rendszeres gyermekvédelmi kedvezmény igénylésének időpontját megelőző 16 hónapon belül legalább 12 hónapig álláskeresőként nyilvántartott személy,
- a gyermek elégtelen lakókörnyezete, illetve lakáskörülményei, ha megállapítható, hogy a gyermek a településre vonatkozó integrált településfejlesztési stratégiában szegregátumnak nyilvánított lakókörnyezetben vagy félkomfortos, komfort nélküli vagy szükséglakásban, illetve olyan lakáskörülmények között él, ahol korlátozottan biztosítottak az egészséges fejlődéséhez szükséges feltételek.⁴⁵

Halmozottan hátrányos helyzetű:

- Az a rendszeres gyermekvédelmi kedvezményre jogosult gyermek és nagykorúvá vált gyermek, aki esetében a fent meghatározott feltételek (körülmények) közül legalább kettő fennáll,
- a nevelésbe vett gyermek,
- az utógondozói ellátásban részesülő és tanulói vagy hallgatói jogviszonyban álló fiatal felnőtt.⁴⁶

A hátrányos vagy halmozottan hátrányos helyzet fennállásának megállapítása a rendszeres gyermekvédelmi kedvezményre való jogosultság megállapítását követően is kérelmezhető.

A gyámhatóság a tanulói vagy hallgatói jogviszonyban álló fiatal felnőtt utógondozói ellátásának igénybevételét elrendelő határozatában állapítja meg a halmozottan hátrányos helyzet fennállását.

b) Védelembe vétel

Ha a szülő vagy más törvényes képviselő a gyermek veszélyeztetettségét az alapellátások önkéntes igénybevételével nem tudja, vagy nem akarja megszüntetni, de alaposan feltételezhető, hogy segítséggel a gyermek fejlődése a családi környezetben mégis biztosítható, a gyámhatóság a gyermeket védelembe veszi.

Védelembe veheti továbbá a gyámhatóság – a gyermekjóléti szolgálat javaslatának figyelembevételével – a szabálysértési hatóság értesítése alapján a szabálysértést elkövetett gyermeket, illetve fiatalkorút, a nyomozó ha-

⁴³ Gyámhatósági intézkedések megtételére lehet szükség akkor is, ha a szülők között házassági vagy gyermek-elhelyezési per van folyamatban, és a gyermek érdekében gyermekvédelmi gondoskodás látszik indokoltnak. Ilyen esetben a bíróság haladéktalanul megkeresi a gyámhatóságot.

⁴⁴ A szociális igazgatásról szóló 1993. évi III. törvény szerint. 46 Gyvt. 67/A. § (1) bek.

⁴⁵ Gyvt. 67/A. § (2) bek.

⁴⁶ Például kötelezi a szülőt, hogy gyermekével keressen fel valamely családvédelemmel foglalkozó személyt vagy szervezetet, kötelezi a szülőt arra, hogy gyermeke vegye igénybe az egészségügyi szolgáltatásokat, figyelmezteti a szülőt helytelen életvezetésének, magatartásának következményére, és felszólítja annak megváltoztatására.

tóság nyomozást megtagadó határozata alapján a tizennegyedik életévét be nem töltött gyermeket, a rendőrség, az ügyészség, illetve a bíróság jelzése alapján a bűncselekmény elkövetésével gyanúsított, vádolt fiataalkorút.

A gyámhatóság a védelemben vétellel egyidejűleg a gyermek gondozásának folyamatos segítése és ellátásának megszervezése, a szülői nevelés támogatása érdekében felhívja, gyermekjóléti központot a védelemben vételhez kapcsolódó gyermekjóléti szolgáltatási feladatok esetenedzselésének ellátására és a veszélyeztetettség okának megszüntetése érdekében intézkedést tesz.

A gyermekjóléti központ munkatársa a védelemben vételt elrendelő határozat jogerőre emelkedésétől véglegessé válásától számított tizenöt napon belül a gyermekre, (illetve a fiataalkorúra) vonatkozóan egyéni gondozási-nevelési tervet készít.

Amennyiben a gyermek veszélyeztetettsége elsősorban elhanyagolása miatt áll fenn, és a szülő vagy más törvényes képviselő a gyermek veszélyeztetettségét az alapellátások önkéntes igénybevételével megszüntetni nem tudja, vagy nem akarja, és alappal feltételezhető, hogy a családi pótlék célzott felhasználásával a gyermek fejlődése a családi környezetben biztosítható, a gyámhatóság – a védelemben vétellel egyidejűleg vagy a gyermek védelemben vételének fennállása során – a családi pótlék természetbeni formában történő nyújtásáról határozhat.

A gyámhatóság – kérelemre bármikor, hivatalból évente – felülvizsgálja a védelemben vétel indokoltságát. A gyámhatóság haladéktalanul megteszi a szükséges intézkedést, ha a védelemben vétellel a gyermek veszélyeztetettségét megszüntetni nem lehet, és alaposan feltételezhető, hogy segítséggel sem biztosítható a gyermek családi környezetben történő megfelelő gondozása, nevelése vagy a védelemben vétel már két éve fennáll és a védelemben vétellel a gyermek veszélyeztetettségét nem sikerült megszüntetni.

A védelemben vétel nem érinti a szülő felügyeleti jogát.

c) Családba fogadás

Családba fogadás⁴⁷ esetén a gyermeket a szülő által megnevezett család átmenetileg befogadja, gondozza, neveli. Erre a szülő egészségi állapota, indokolt távolléte vagy más családi ok miatt kerülhet sor. A gyámhatóság a családba fogadáshoz akkor járul hozzá, ha azt a szülő kéri (a fenti okokra hivatkozva), az a gyermek érdekében áll, és a családba fogadó szülő ezt vállalja, valamint személyisége és körülményei alapján alkalmas erre. A családba fogadás ideje alatt a szülő felügyeleti joga szünetel, de tartási kötelezettsége továbbra is fennáll. A szülőt megilleti a kapcsolattartás joga, valamint a gyermek sorsát érintő lényeges kérdésekben való együttes döntési jog. A családba fogadó szülőt a gyámhatóság gyámul rendeli.

A családba fogadás az alapul szolgáló ok előrelátható fennállásáig tart, azzal, hogy a gyámhatóság – a családba fogadó gyám tájékoztatása alapján – évente felülvizsgálja. A családba fogadást meg kell szüntetni, ha azt a szülő vagy a családba fogadó szülő kérte, amennyiben azonban oka továbbra is fennáll, a gyámhatóság a gyermekvédelmi gondoskodás más formájáról intézkedik.

d) Ideiglenes hatályú elhelyezés

A gyámhatóság vagy más ügynevezett beutaló szerv (rendőrség, idegenrendészeti hatóság, menekültügyi hatóság, ügyészség, bíróság, büntetés-végrehajtási intézet parancsnoka) ideiglenesen helyezi el a gyermeket, ha:

- A gyermek felügyelet nélkül maradt, vagy
- fejlődését családi környezete vagy önmaga súlyosan veszélyezteti és emiatt azonnali elhelyezése szükséges.⁴⁸

Az ideiglenes hatályú elhelyezést megalapozó súlyos veszélyeztetettségnek minősül a gyermek olyan bántalmazása, elhanyagolása, amely életét közvetlen veszélynek teszi ki, vagy testi, értelmi, érzelmi vagy erkölcsi fejlődésében jelentős és helyrehozhatatlan károsodást okozhat.

Ideiglenesen lehet elhelyezni a gyermeket a nevelést vállaló különélő szülőnél, vagy más hozzátartozónál, illetve személynél. Ha erre nincs lehetőség, a tizenkettedik életévét be nem töltött gyermeket a legközelebbi (ideiglenes hatállyal elhelyezett gyermekek ellátását is biztosító) nevelőszülőnél kell elhelyezni, kivéve, ha egészségi vagy személyiségállapota, ön- és közveszélyes magatartása ezt nem teszi lehetővé vagy más okból szükséges az intézményes elhelyezés biztosítása. Tizenkettedik életévét betöltött gyermeket lehetőség szerint a legközelebbi ideiglenes hatállyal elhelyezett gyermekek ellátását is biztosító nevelőszülőnél, vagy:

⁴⁷ A családba fogadásról lásd: Ptk. 4:187. § – 4:189. §

⁴⁸ Veszélyeztetettség okok: súlyos veszélyeztetettségnek minősül a gyermek olyan bántalmazása, elhanyagolása, amely életét közvetlen veszélynek teszi ki, vagy testi, értelmi, érzelmi vagy erkölcsi fejlődésében jelentős és helyrehozhatatlan károsodást okozhat.

- ha erre nincs lehetőség, vagy
- azt a gyermek egészségi vagy személyiségállapota, ön- és közveszélyes magatartása indokolja, vagy
- más okból szükséges az intézményes elhelyezés biztosítása,
- az ideiglenes hatályú elhelyezés biztosítására is kijelölt gyermekotthonban, gyermekotthon speciális csoportjában, speciális lakásotthonban, fogyatékos személyek vagy pszichiátriai betegek otthonában kell elhelyezni.

A gyámhatóság az ideiglenes elhelyezés elrendelésétől számított:

- 30 napon belül megszünteti azt, ha az okok nem állnak fenn, vagy
- 45 napon belül elrendeli a gyermek nevelésbe vételét, valamint egyidejűleg meghatározza a gyermek gondozási helyét és dönt a gyermekvédelmi gyám személyéről,
- a kapcsolattartásra jogosult szülővel vagy más hozzátartozóval való kapcsolattartásról,
- a gyermekre vonatkozó elhelyezési javaslat és egyéni elhelyezési terv elfogadásáról vagy módosításáról,
- a gyermek után fizetendő gondozási díjról,
- a gyermek ellátási szükségletéről,
- a gyermek örökbe fogadhatóságáról, vagy
- 60 napon belül pert indít az ideiglenes hatályú elhelyezés fenntartása vagy megváltoztatása mellett a gyermekelhelyezés megváltoztatása, illetve a szülői felügyelet megszüntetése iránt.

A gyámhatóság az ideiglenes hatályú elhelyezést megszünteti, ha:

- megállapítja, hogy az ideiglenes hatályú elhelyezés feltételei nem álltak fenn, és a gyermek fejlődése korábbi környezetében – szükség esetén védelembe vétel mellett – biztosítható,
- a gyermeket nevelésbe veszi,
- a bíróság a szülői felügyelet megszüntetése, illetve a gyermek elhelyezésének megváltoztatása iránti perben jogerősen döntött,
- a gyermeket családba fogadják, a gyermeket örökbe fogadják,
- a vonatkozó jogszabályok szerint kísérő nélküli kiskorúnak minősülő gyermek a gondozási helyéről engedély nélkül eltávozott és oda hatvan napon belül nem tért vissza.⁴⁹

Ideiglenes hatályú elhelyezés során a gyámhatóság megváltoztatja a gyermek gondozási helyét, ha megállapítja, hogy az ideiglenes hatályú elhelyezés feltételei fennállnak, azonban:

- a gyermek nevelőszülőnél, gyermekotthonban történő elhelyezését követően válik ismertté, hogy van a gyermek nevelésére alkalmas és azt vállaló külön élő másik szülő, más hozzátartozó, illetve más személy, akinél a gyermek ideiglenes hatállyal elhelyezhető, vagy
- a gyermek jelenlegi gondozási helyének megváltoztatása más okból indokolt.

e) Nevelésbe vétel

A gyámhatóság a gyermeket nevelésbe veszi, ha a gyermek számára családba fogadó gyám rendelésére nem kerülhet sor és, ha a gyermek fejlődését a családi környezet veszélyezteti, és az alapellátásokkal vagy a védelembe vétellel nem szüntethető meg, továbbá, ha a gyermek megfelelő gondozása a családján belül nem biztosítható, vagy

- a szülő (vagy mindkét szülő) felügyeleti jogát a bíróság megszüntette,
- a szülő (vagy mindkét szülő) elhalálozott, vagy
- más okból a gyermeknek nincs felügyeletet gyakorló szülője, illetve ha
- a gyermek ideiglenes hatállyal nem helyezhető el a leendő örökbefogadó szülőknél és ismeretlen szülőktől származik, vagy
- a szülő gyermeke örökbefogadásához az örökbefogadó személyének és személyi adatainak ismerete nélkül tett hozzájáruló nyilatkozatot.

A gyámhatóság a gyermek nevelésbe vételéről soron kívül határoz, a határozat fellebbezésre tekintet nélkül azonnal végrehajthatóvá nyilvánítható. A nevelésbe vétel elrendelésekor a gyámhatóság kijelöli a gyermek ideiglenes gondozási helyét. A tizenkettedik életévét be nem töltött gyermek esetén – a törvényben meghatározott kivételekkel – minden esetben, tizenkettedik életévét betöltött gyermek esetén lehetőség szerint nevelőszülő, vagy – ha ez nem lehetséges, illetve a gyermek egészségi vagy személyiségállapota indokolja – gyermekotthont, illetve fogyatékosok vagy pszichiátriai betegek otthonát jelöli ki.

⁴⁹ 2002. évi II. Harmtv., illetve 2007. évi LXXX. Metv.

A nevelésbevitellel egyidejűleg a gyámhatóság

- a gyermek számára gyermekvédelmi gyámot rendel,
- hivatalból dönt a szülővel vagy más hozzátartozóval való kapcsolattartás szabályozásáról, vagy arról, hogy a szülő vagy más hozzátartozó nem jogosult kapcsolattartásra,
- három év alatti gyermek esetében megállapítja a különleges ellátási szükségletet, megállapítja, ha a gyermek örökbefogadható.

A nevelésbe vett gyermek szülőjének szülői felügyeleti joga szünetel. Ha a gyámhatóság a nevelésbe vételi eljárás során vagy azt követően azt állapítja meg, hogy a szülői felügyelet megszüntetésének okai fennállnak, haladéktalanul pert indít a szülő ellen a szülői felügyeleti jog megszüntetése iránt.

A gyámhatóság a nevelésbe vétel fenntartásának szükségességét a gyermek gondozási helyét meghatározó döntés véglegessé válását követő első két évben félévente, valamint a harmadik évtől kezdve évente felülvizsgálja.

Soron kívül kerül sor a felülvizsgálatra:

- a gyermekvédelmi gyám kérelmére, illetve hivatalból, ha
- a gyermek szüleinek a szülői felügyeleti jogát a bíróság megszüntette vagy a szülők elhaláloztak,
- a felülvizsgálatot indokoló egyéb körülmény jut a tudomására.

Amennyiben a gyámhatóság a felülvizsgálat során valószínűsíti, hogy a gyermek nevelésbe vétele a különélő másik szülőnél vagy harmadik személynél történő elhelyezéssel megszüntethető lenne, haladéktalanul pert indít a gyermeket korábban gondozó szülő / szülők ellen.

A felülvizsgálat eredményeként hozott határozatban – amennyiben a törvényben meghatározott feltételek fennállnak – a gyámhatóság megállapítja, hogy a gyermek örökbe fogadható.

A gyámhatóság – a szülő, vagy a szülő és a gyermekvédelmi gyám együttes – kérelmére, illetve hivatalból megszünteti a nevelésbevitelt, ha

- a gyermeket örökbe fogadták,
- nagykorúvá vált, vagy
- a bíróságnak a gyermekelhelyezésre vonatkozó döntését követően a gyermek a különélő másik szülőhöz vagy harmadik személyhez került.

f) A gyermek személyes szabadságának korlátozása és a nevelési felügyelet elrendelése

Az ideiglenes hatállyal elhelyezett vagy nevelésbe vett gyermek személyes szabadságának korlátozható abból a célból kerül sor, hogy a gyermek képessé váljon részt venni a speciális gyermekotthonban, a speciális lakásotthonban vagy a gyermekotthon speciális csoportjában folyó terápiás munkában. E korlátozása csak kivételesen, a cél eléréséhez szükséges időtartamra rendelhető el.

Korlátozható az ideiglenes hatállyal elhelyezett vagy nevelésbe vett gyermek személyi szabadsága, ha

- egészségi vagy pszichés állapota következtében olyan magatartást tanúsít, amely saját vagy mások életére, egészségére veszélyt jelent, és ez csak teljes körű ellátásának azonnali, zárt körülmények közötti felügyeletével hárítható el, illetve, ha:
- a gyermek speciális ellátása a gyermek együttműködési problémája miatt nem kezdhető meg vagy megszakad és ez a gyermek egészségi vagy pszichés állapotát veszélyezteti.

E korlátozás keretében elrendelhető, hogy a gyermek a gyermekotthon területét nem hagyhatja el, illetve csak a számára kijelölt helyiségekben tartózkodhat. A korlátozás elrendeléséről haladéktalanul, de legkésőbb 36 órán belül, értesíteni kell a gyermekvédelmi gyámot, a gyermekjogi képviselőt, a gyermekvédelmi szakértői bizottságot, valamint a gyámhatóságot. A gyermek személyes szabadságának korlátozása legfeljebb 48 óra időtartamra rendelhető el.

g) Nevelési felügyelet

Ha a gyermek személyes szabadságának korlátozása előreláthatólag negyvennyolc órát meghaladóan szükséges, a speciális gyermekotthon vezetője kezdeményezi a gyámhatóságnál a gyermek nevelési felügyeletének elrendelését. A gyámhatóság a gyermek nevelési felügyeletéről nyolc napon belül határoz.

A gyámhatóság a határozathozatala előtt meghallgatja a gyermeket, a törvényes képviselőt, a gyermekjogi képviselőt, a gyámi tanácsadót, a gyermekotthon vezetőjét, továbbá beszerzi a szakértői bizottság véleményét. A gyámhatóság a határozatát megküldi a bíróságnak, amely nemperes eljárásban dönt a nevelési felügyelet

fenntartásáról vagy megszüntetéséről. A bírósági érdemi határozata ellen fellebbezésnek helye nincs. A nevelési felügyelet nem haladhatja meg a két hónapot.

h) Utógondozás elrendelése

Utógondozásnak van helye:

- a nevelésbe vétel megszüntetését követően – kivéve, ha a gyermeket örökbe fogadták – legalább egy év időtartamra, de legfeljebb a gyermek 18. életévének betöltéséig,
- a nevelésbe vétel megszűnését követően a fiatal felnőtt kérelmére legfeljebb egy év időtartamra, az otthonderemelési támogatás igénylésének, felhasználásának és elszámolásának időtartamára.⁵⁰

A gyámhatóság rendeli el az utógondozást az otthonderemelési támogatás iránti kérelem előterjesztésekor, valamint meghosszabbítja a támogatás elszámolásának időpontjáig.

i) Utógondozói ellátás elrendelése

A gyámhatóság a gyermek vagy a fiatal felnőtt kérelmére – a gyermek nagykorúságának elérése előtt a gyermekvédelmi gyám javaslatának figyelembevételével – elrendeli az utógondozói ellátást, ha a gyermek, illetve a fiatal felnőtt nevelésbe vétele nagykorúvá válásával szűnt meg, és

- létfenntartását önállóan biztosítani nem tudja, (21. életévig)
- köznevelési, felsőoktatási vagy felnőttképzési intézménnyel (szolgáltatóval) tanulói, hallgatói vagy felnőttképzési jogviszonyban áll, (24. illetve 25. életévig) vagy
- szociális bentlakásos intézménybe felvételét várja (legfeljebb 22. életév betöltéséig kérhető).⁵¹

A 25. életévét betöltött, hallgatói jogviszonyban álló fiatal felnőtt utógondozói ellátása a fiatal felnőtt kérelmére meghosszabbítható a hallgatói jogviszonya megszűnéséig, de legkésőbb a 30. életévének a betöltéséig. A kérelemről az utógondozói ellátást biztosító intézmény vagy nevelőszülői hálózat fenntartója dönt a fiatal felnőtt tanulmányaiból hátralévő időtartamra, a tanulmányok befejezésének esélyére, a fiatal felnőttnek az utógondozói ellátást nyújtó intézménnyel történő együttműködési készségére és a rászorultságára tekintettel.⁵²

j) Megelőző pártfogás elrendelése

Amennyiben a gyermek bűncselekményt vagy az elzárással is sújtható szabálysértést követett el a gyámhatóság a védelemben vétel iránti eljárásban, (vagy a már fennálló védelemben vétel mellett) megkeresi a pártfogó felügyelői szolgálatot. A pártfogó felügyelői szolgálat és a gyermekjóléti szolgálat együttműködve a gyermekre vonatkozóan környezettanulmányt és a kockázatértékelést készít, illetve szerez be. Ezen iratok alapján a gyámhatóság védelemben vétellel egyidejűleg, (vagy a már fennálló védelemben vétel mellett):

- a bűnismétlés megelőzése érdekében elrendeli a gyermek megelőző pártfogását, vagy
- az eset összes körülményének figyelembevételével dönt a megelőző pártfogás mellőzéséről (e döntését fél év múlva hivatalból felülvizsgálja).

A gyámhatóság – kérelemre és a megelőző pártfogó felügyelő vagy a gyermekjóléti szolgálat javaslatára bármikor, hivatalból legalább évente – felülvizsgálja a megelőző pártfogás alatt álló gyermek védelemben vétele és megelőző pártfogása fenntartásának indokoltságát. A megelőző pártfogás nem érinti a szülő szülői felügyeleti jogát.

⁵⁰ Gyvt. 92. § (1) bek.

⁵¹ Gyvt. 93.§ (1) bek.

⁵² Gyvt. 93.§ (9/a) bekezdés.

10. A gyermekvédelem intézményrendszere

A gyermekek védelmét szolgáló helyi ellátó rendszer kiépítése és működtetése, a területén lakó gyermekek ellátásának megszervezése a települési önkormányzat feladata. Így a települési önkormányzat képviselő-testülete biztosítja az alapellátások keretében a gyermekjóléti szolgáltatást, a személyes gondoskodás keretébe tartozó gyermekjóléti alapellátásokat⁵³, valamint szervezi és közvetíti a másol igénybe vehető ellátásokhoz való hozzájutást. A személyes gondoskodást nyújtó alapellátást, vagy a feladatok megoldását – a több önkormányzat illetékességi területére kiterjedő intézményi ellátási kötelezettségnek figyelembevételével – a települési önkormányzat más szervvel, személlyel kötött ellátási szerződés útján, illetve társulásban is biztosíthatja. Ilyen esetekben az intézmény ellátási területének meghatározásakor figyelni kell arra is, hogy az intézmény és az ellátottak lakóhelye közötti távolság lehetőleg ne haladja meg az 50 km-t. Az ellátási szerződés tartalmát a felek szabadon állapítják meg, azzal, hogy a szerződésnek tartalmaznia kell a törvényben meghatározott kötelező elemeket. A járásszékhely település, a fővárosi kerületi önkormányzat és a megyei jogú város – lakosságszámtól függetlenül – köteles *gyermekjóléti központot* működtetni.

A gyermekvédelmi szakellátást nyújtó intézmények vonatkozásában az állam átvette 2012. januárjától a megyei önkormányzatoktól, 2013. január 1-jétől a megyei jogú városoktól és a fővárosi önkormányzatoktól az ellátási kötelezettséget, így a gyermekvédelmi szakellátások teljes egészében állami feladattá váltak. Az állam fenntartói feladatait az átvett intézmények, valamint a korábban közvetlen minisztériumi fenntartású speciális gyermekotthonok és javítóintézetek tekintetében a Szociális és Gyermekvédelmi Főigazgatóság⁵⁴ látja el. E szerv megyei kirendeltségeinek fenntartása alatt működő gyermekvédelmi intézmények (megyei gyermekvédelmi központ, gyermekotthonok) biztosítják a szakellátás keretében az otthont nyújtó ellátást (nevelőszülőnél, vagy gyermekotthonban), az utógondozói ellátást, valamint a területi gyermekvédelmi szakszolgáltatást.

A települési önkormányzat, illetve a fenntartó (a Szociális és Gyermekvédelmi Főigazgatóság Megyei Kirendeltségei) a gyermekjóléti és gyermekvédelmi kötelezettségeinek ellátásáról minden évben köteles – külön jogszabályban meghatározott tartalommal – átfogó értékelést készíteni, amelyet – amennyiben önkormányzati feladat-ellátásról van szó – a képviselőtestület megtárgyal. Az értékelést meg kell küldeni a gyámhatóságnak, amely javaslatot tehet mind az önkormányzat, mind az állami fenntartó számára.

A gyermekjóléti és gyermekvédelmi szolgáltató tevékenység működési engedélyhez kötött, az engedélyezés részletes szabályait külön jogszabály határozza meg. A működési engedély kiadásáról a fenntartó kérelmére a működést engedélyező szerv, első fokon a fővárosi és megyei kormányhivatal dönt.

Egyes gyermekvédelmi szolgáltató tevékenységek nyújtását jogszabály kizárólagosan állami szerv hatáskörébe utalhatja.

A gyermekvédelmi rendszer működéséhez szükséges pénzügyi fedezetet a központi költségvetés és az önkormányzat hozzájárulása biztosítja, amit az igénylő által fizetendő térítési és gondozási díj egészít ki.

Az állam hozzájárul az önkormányzat által

- megállapított és folyósított pénzbeli és természetbeni ellátások kiadásaihoz, valamint
- az általa fenntartott – személyes gondoskodás keretébe tartozó – ellátási formák működési és fejlesztési költségeihez.

Az állami hozzájárulás az állandó lakosok után – a költségvetési törvényben meghatározott mutatók alapján – differenciáltan megállapított, illetve az önkormányzat által fenntartott intézményben ellátott gyermekek után járó támogatásból, valamint egyéb kötött felhasználású támogatásokból áll.

⁵³ Az a települési önkormányzat (fővárosban a kerületi önkormányzat), amelynek területén: 10.000-nél több állandó lakos él, az bölcsődét (ha a bölcsődei ellátásra az adott településen legalább öt gyermek tekintetében igény jelentkezik, vagy a település – jogszabályban meghatározottak szerint megállapított – 3 év alatti lakosainak száma meghaladja a 40 főt, a települési önkormányzat köteles gondoskodni a gyermekek bölcsődei ellátásáról), 20.000-nél több állandó lakos él, az gyermekek átmeneti otthonát, 30.000-nél több állandó lakos él, családok átmeneti otthonát köteles működtetni.

⁵⁴ A Szociális és Gyermekvédelmi Főigazgatóságról szóló 316/2012. (XI. 13.) Korm. rend.

11. A gyámügyi igazgatás (hatósági) feladatai

A gyermekvédelem és a gyámügyi igazgatás egymással szorosan összefüggő fogalmak, közöttük a gyermekvédelmi gondoskodás (keretében foganatosítható hatósági intézkedések köre) jelent átfedést, ami a Gyvt. szerint is a gyermekvédelmi rendszer része.

A gyermekek hatósági védelme a gyámhatóságok tevékenységének (egyik) területe. A gyámhatóság hatásköreinek azonban csak egy részét jelentik a Gyvt-ben nevesített – gyermekvédelmi gondoskodással összefüggő – feladatok. (A gyámügyi igazgatás körébe tartozik – a polgári jog által szabályozott keretek között – a gondnokoltak és a kiskorúak személyi és vagyoni érdekeinek védelme, valamint – a családjog szabályozási körébe tartozó – szülői felügyelettel, kapcsolattartással, örökbefogadással, gyámsággal összefüggő ügyek köre). A gyámügyi eljárás sajátossága, hogy a gyermeki és ügyféli jogokat érintő ügyekben meg kell hallgatni

- a szülőt és más törvényes képviselőt (gyámot, gondnokot, eseti gondnokot),
- a korlátozottan cselekvőképes (tehát 14 év feletti gyermeket, a cselekvőképességet korlátozó gondnokság alatt álló személyt,
- valamint az ítélőképessége birtokában levő cselekvőképtelen (tehát 14 alatti) gyermeket, ha képes korának megfelelően az őt érintő kérdések lényegét megérteni.

A gyermekvédelmi és gyámügyi feladat- és hatáskörök ellátásáról, valamint a gyámhatóság szervezetéről és illetékességéről a 331/2006. (XII. 23.) Korm. rendelet rendelkezik, amely szerint a gyámhatóság feladat- és hatáskörét:

- a települési önkormányzat jegyzője,
- a fővárosi és megyei kormányhivatal gyermekvédelmi és gyámügyi feladatkörében eljáró járási (fővárosi kerületi) hivatala,
- a gyermekvédelmi és gyámügyi feladatkörében eljáró fővárosi és megyei kormányhivatal gyakorolja.

A gyermekvédelmi és gyámügyi igazgatási ügyekben általános első fokú hatóságként a települési önkormányzat jegyzője, illetve a járási hivatal jár el.

a) A jegyző feladat- és hatásköre

A települési önkormányzat jegyzője

- gyámhatósági ügyekben megkeresésre környezettanulmányt készít,
- megállapítja a gyermek rendszeres gyermekvédelmi kedvezményre való jogosultságát,
- megállapítja a rendszeres gyermekvédelmi kedvezményre jogosult gyermek, nagykorúvá vált gyermek hátrányos és halmozottan hátrányos helyzetének fennállását,
- ellátja a törvényben vagy kormányrendeletben hatáskörébe utalt egyéb gyermekvédelmi és gyámügyi feladatokat.⁵⁵

b) A járási hivatal feladat- és hatásköre

A járási hivatal a gyermekek védelme érdekében:

- elhelyezi a gyermeket ideiglenes hatállyal a különélő másik szülőnél, más hozzátartozónál vagy más alkalmas személynél, illetve gyermekvédelmi nevelőszülőnél (a továbbiakban: nevelőszülő), vagy – ha erre nincs mód – gyermekotthonban, fogyatékosok vagy pszichiátriai betegek otthonában, egyidejűleg – a feltételek fennállása esetén – családbafogadó gyámot vagy gyermekvédelmi gyámot rendel,
- megállapítja a szülői felügyeleti jog szünetelését, feléledését, megszűnését,
- dönt az általa elrendelt és a más szerv által alkalmazott ideiglenes hatályú elhelyezés felülvizsgálatáról, megszüntetéséről és megváltoztatásáról, nevelésbe veszi a gyermeket, és egyidejűleg gyermekvédelmi gyámot rendel, dönt a nevelésbe vett gyermek kapcsolattartásáról,
- figyelemmel kíséri a nevelésbe vett gyermek és a kapcsolattartásra jogosult szülő kapcsolatának alakulását, a szülőnek a gondozó személlyel vagy intézménnyel való együttműködését, indokolt esetben elrendeli a kötelező támogatott közvetítői eljárás igénybevételét,
- dönt a gyermek nevelésbe vételének megszüntetéséről,

⁵⁵ 331/2006. (XII.23.) Korm. rend. 3.§ (1) bek.

- dönt az utógondozás és az utógondozói ellátás elrendeléséről, valamint a tanulói vagy hallgatói jogviszonyban álló fiatal felnőtt utógondozói ellátásának elrendelésével egyidejűleg megállapítja a fiatal felnőtt halmozottan hátrányos helyzetének fennállását,
- dönt a gondozási díj fizetési kötelezettség megállapításáról, illetve megszüntetéséről, megállapítja a nevelésbe vett gyermek lakóhelyét,
- dönt az ideiglenes hatállyal elhelyezett és nevelésbe vett, speciális szükségletű gyermek nevelési felügyeletéről, közreműködik a bírósági végrehajtási eljárásban,
- dönt a gyermek védelembe vételéről és annak megszüntetéséről,
- dönt a családi pótlék természetbeni formában történő nyújtásáról, felülvizsgálatáról, a kirendelt eseti gondnok elszámolásának elfogadásáról,
- kezdeményezi a folyósító szervnél a családi pótlék folyósításának szüneteltetését és a szüneteltetés megszüntetését, felülvizsgálja a családi pótlék folyósításának szüneteltetését,
- megkeresi az adóhatóságot a gondozási díj behajtása érdekében,
- a gyermek gondozási helyére vonatkozó javaslat kialakítása érdekében felkérhet az illetékességi területén kívüli más megyei (fővárosi) gyermekvédelmi szakértői bizottságot szakvélemény elkészítésére,
- a pénzügyi és természetbeni támogatásokkal kapcsolatban dönt az otthonteremtési támogatás megállapításáról, dönt a gyermektartásdíj megelőlegezéséről.⁵⁶

A járási hivatal további feladatai:

- a gyermek családi jogállása rendezéséhez,
- az örökbefogadáshoz,
- a gyermekelhelyezéshez,
- a gyermek veszélyeztetéséhez, illetve sérelmére elkövetett bűncselekményekhez,
- a szülői felügyeleti joghoz,
- a gyámsághoz és gondnoksághoz, valamint
- a vagyonkezeléshez kapcsolódnak.

c) A fővárosi és megyei kormányhivatal feladat- és hatásköre

A kormányhivatal a vonatkozó kormányrendeletben⁵⁷ meghatározott ügyekben első fokú hatóságként jár el, egyébként a települési önkormányzat jegyzőjének és a gyámhivatalnak a gyermekvédelmi és gyámügyi hatósági ügyekben a fellebbezés elbírálására jogosult hatósága.

A kormányhivatalnak

- a gyermekjóléti és gyermekvédelmi szolgáltató tevékenység engedélyezésével kapcsolatos hatósági ügyekben a fellebbezés elbírálására jogosult hatóság a Szociális és Gyermekvédelmi Főigazgatóság,
- egyéb gyermekvédelmi és gyámügyi hatósági ügyekben a fellebbezés elbírálására jogosult hatóság a miniszter.

A kormányhivatal

- ellátja az illetékességi területéhez tartozó települési önkormányzat jegyzőjének és a járási hivatalnak a szakmai irányítását, felügyeletét és ellenőrzését, (e jogkörében – a fővárosi és megyei kormányhivatal vezetőjével egyeztetett éves ellenőrzési terv és program alapján – legalább négyévenként ellenőrzi a gyámhatóságok gyámügyi és gyermekvédelmi hatósági tevékenységének jogszerűségét),
- első fokon dönt a gyermekjóléti és gyermekvédelmi szolgáltató tevékenységet végző szolgáltatók, intézmények, hálózatok engedélyezéséről és ellenőrzi működésüket, valamint ennek keretében szükség esetén gyermekvédelmi igazgatási bírságot szab ki vagy külön jogszabályban meghatározott intézkedést tesz,
- másodfokú hatósági jogkört gyakorol a települési önkormányzat jegyzőjének, a járási hivatalnak a gyermekvédelmi és gyámügyi hatósági ügyekben, ellátja a jogszabályokban hatáskörébe utalt egyéb feladatokat.⁵⁸

A gyermek- és ifjúságvédelem ágazat-irányítását és a szakmai felügyeletét az Emberi Erőforrások minisztere látja el.

⁵⁶ 331/2006. (XII.23.) Korm. rend. 4.§.

⁵⁷ 331/2006. (XII.23.) Korm. rend.

⁵⁸ 331/2006. (XII.23.) Korm. rend. 13.§.

A Nemzeti Közszolgálati Egyetem kiadványa.

Nemzeti Közszolgálati Egyetem;
Államtudományi és Közigazgatási Kar
www.uni-nke.hu

Felelős Kiadó:

Prof. Dr. Kis Norbert Dékán

Címe:

1083 Budapest, Üllői út 82.

Kiadói szerkesztő:

Strángli Szandra Letícia

Tördelőszerkesztő:

Bödecs László

978-615-5870-22-4 (PDF)

A hatályosított tananyag
a KÖFOP-2.1.1-VEKOP-15-2016-00001
„A közszolgáltatás komplex kompetencia,
életpálya-program és oktatás technológiai
fejlesztése” című projekt keretében készült
el és jelent meg.

SZÉCHENYI

MAGYARORSZÁG
KORMÁNYA

Európai Unió
Európai Szociális
Alap

BEFEKTETÉS A JÖVŐBE